

Å tåle sitt liv. Møte med Ola Jonsmoen

Ved å titte i gamle avisutklipp, dukker det opp en artikkel der bonden, skolemannen og forfatteren Ola Jonsmoen snakker om forholdet mellom mennesker og gamle ting. «Det handler om å se livssammenhenger», sier han, «og det er noe annet enn nostalgi». Da han fikk kongens fortjeneste-medalje i gull i 2002 trakk daværende fylkesmann, Sigbjørn Jonsen, fram hvordan Ola Jonsmoen har løftet fram kultur som bindemiddel i samfunnet. Vi ved Anno Musea i Nord-Østerdalen har som vårt samfunnsoppdrag blant annet å forvalte og formidle vår historie. Vi ønsker å høre mer om hvilke tanker Ola nå gjør seg om «gamle greier» og livssammenhenger fra sin kårstue i Sivildalen.

Utkanten midt i verda

Artikkelsamling, Ola Jonsmoen, 1988

Ola Jonsmoen ble født 1932. Foreldrene het Jon og Kari. Han vokste opp med arbeid på garden til onkelen, fabro Lars. Dette var garden han senere skulle ta over. Onkelen var nesten blind, og en viktig person på garden var drengen Ola. Den unge Ola fylte garden med kamerater. Han hadde ei adoptivsøster som het Rita. Hun var tre-fire år da hun kom til Jonsmoen i 1945. Da Ola begynte på skolen hadde han sin egen far som lærer. Faren deltok aktivt i det lokale organisasjonslivet og likte å leke med barna. De første skoleårene var preget av farens høytlesning fra bøkene til Sven Moren og Halvor Floden. Gjennom sin høytlesning ble elevene glade i å lese.

Om sommeren var Ola med mor si på setra i Lomsjødalen. Faren ville de skulle ha muligheten til å komme i kontakt med bygda når de lå inne på setra og fikk lagt inn telefon i seterstua. Og nettopp denne telefonen var med på å gjøre seterstua til Jonsmoen til et sted mange søkte. Her kunne byfolk som hadde hytte i nærheten ringe til familie i Oslo. Det var ofte ventetid på å få ledig linje for rikstelefon og til stadighet var det folk som satt i seterstua og ventet på å få ringe. Denne blandingen mellom bygd og by som Ola opplevde som barn i seterstua kom gjennom hele livet til å bli betydningsfull for ham.

Billett b e vegar

*Billett b e vegar: noveller for barn og ungdom,
Ola Jonsmoen, 1988*

For å fortsette skolegangen, m tte Ola flytte fra Str msgrenda til sentrum i Alvdal. Der gikk han på Alvdal Private Realskole. Lærerne var studenter. De var flinke folk, forteller han, og de kunne gi undervisning i både tysk og engelsk. Gymnasiet tok Ola på Oslo Katedralskole. Ola beskriver seg selv som en bygdegutt med munnen full av dialekt da han kom til hovedstaden. Av forskjellige grunner kom han ei uke etter de andre hadde startet skoleåret. Ikke nok med at han kom ei uke for sent. I tillegg hadde han problemer med å finne igjen skolebygningene dagen han endelig kunne begynne. Han m tte på inspektør Ullmann, og han hjalp ham inn. «Hva skal du her?» spurte Ullmann. «Jeg skal begynne her», svarte Ola.

Tiden i Oslo skulle komme til å bety mye for ham. Han bodde hos fylkesmannen i Oslo og Akershus, Carl Platou. Familiene kjente hverandre, da familien Platou hadde hytte i Lomsj dalen. Sønnen, Christian, bodde på Jonsmoen under krigen. Som takk for hjelp til familien fikk Ola bo hos fylkesmannen. Etter de hadde spist middag, gikk Platou inn på kontoret sitt. Dit fikk også Ola være med. Fylkesmannen hadde en mengde aviser og her kunne Ola få tilgang til nyhetsstoff og interessante artikler.

Lærere, medelever og venner han ble kjent med i løpet av skoleårene på katedralskolen kom til å bety mye. I studietiden fant han fellesskap med andre yngre skribenter. Ola visste også å utnytte årene i hovedstaden. Han var jevnlig på det Deichmanske bibliotek, gjerne en gang i uka. Her likte han å sitte for seg selv å lese. Ola oppsøkte gjerne kunstutstillinger og

besøk i nasjonalgalleriet gav ro. Bestefaren på Jonsmoen hadde vært med å stifte Det norske Teater og Ola hadde arvet en aksje i teateret. Utstyrt med denne, troppet han opp i teateret og ba om å få komme gratis inn og følge oppsetningene på teateret. I alle ferier drog han hjem for å jobbe på garden. Det var greit med kroppsarbeid, men han likte ikke det som ble komplisert teknisk. Best likte han å kjøre slepriva. Det var godt å få reise hjem til jul. «Da du hørte det knitre i ovnen, da visste du at du var hjemme», minnes Ola.

Ola studerte ved daværende Oslo lærerskole i Wergelandsveien 29. På denne tiden kunne en få lærerskolen godkjent som bifag på universitet om en hadde gode nok karakterer. Han tok eksamen i nordisk og engelsk og norsk bifag. Han utvidet senere til norsk hovedfag. Også da var det vanskelig å få rom for studenter i hovedstaden. Men han fikk leie hybel hos fru Elise Hausmann. Hybelvertinnen var opptatt av Johan Falkberget. Og da Ola skrev i Fjell-Ljom, slik som Falkberget gjorde, var dette en døråpner i et ellers trangt hybelmarked. Falkbergets forfatter-skap var sentralt også for Ola. Etter å ha skrevet en prolog om ham som Ruth Tellefsen leste fra scenen på Nationalteatret, fikk han Nattens brød av Falkberget som takk.

Da han var ferdig med lærerskolen søkte han jobb på Verket skole i Folldal. Skolen hadde ett skolerom og et kammers. Her hadde han ansvar for femte klasse og dette ble Olas første møte med elever i skolestua. Han fikk oppleve hvordan elever kunne ha store kunnskaper og ideer, men ikke greide å plassere fantasien inn i virkelighetens verden. «Det var ikke alle tanker og ideer som kom på rett plass hverken i Fader v r eller i regnestykket, minnes han.

Kona Unni-Lise, født Hansen, vokste opp på Bekkelagshøgda i Oslo. Om sommeren ferierte hun sammen med foreldrene i Alvdal. Unni-Lise gikk på Statens Kunst og Håndverksskole. Unni-Lise og Ola giftet seg i 1959 og i 1962 flyttet de til Alvdal. Begge var da etablerte kunstnere. Unni-Lise som illustratør. De fikk tre barn: Jon Martin 1962, Kari Mari 1964 og Lars Ernst 1969. Foreldrene til Ola bodde i andre etasje på gården. I hele sitt yrkesaktive liv drev han også hjemgården Jonsmoen i Alvdal.

Nærmiljø og kreativitet

Fragmenter av Ola Jonsmoens morsmåls-pedagogiske engasjement, Jørn Hjulstad, 1982

Ola Jonsmoens virke som bonde, skolemann, mye benyttet kåsør, aktiv debattant og med sitt rike forfatterskap er på mange måter vevd sammen.

Foto: Dagfinn Nyeggen. MINØ.100217

I denne artikkelen er det særlig skolemannen vi skal bli nærmere kjent med. Ola så viktigheten av å få til et fagtilbud i

lokalmiljøet. Han mente det måtte da gå an å få til et gymnas i Nord-Østerdalen og tenkte en tid på Jonsmoen som et alternativ. Men på Tynset fikk de i gang gymnas og Ola fikk telefon fra Bjarne Grandum, som da var lærer ved skolen. De manglet filolog med engelsk for å få eksamensrett. Ola sa ja til å komme til Tynset ett år og han fikk permisjon for å fullføre studiene. Gymnasiet hadde seks dagers skoleuke og undervisningen førte med seg mye retting. Men selv om det ble lange arbeidsdager, minnes Ola denne tiden som fine år.

I forbindelse med ny struktur i videregående opplæring som kom på syttitallet, ble Tynset Gymnas til Holmen videregående skole. I 17 år var Ola Jonsmoen rektor. I et intervju har han uttalt at en god lærer er like sjeldent som en god kunstner. Ved ansettelse ble det lagt vekt på at læreren hadde et blikk også utover skolen.

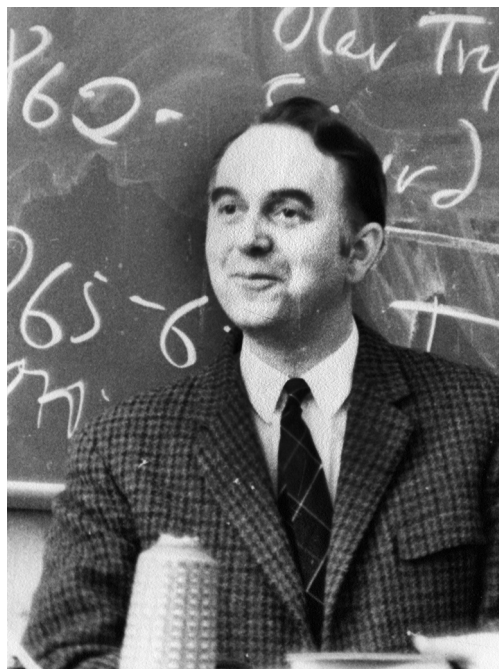

Foto: Ukjent. MINØ.130811

Lærerstaben skulle ha sterke tråder til nærmiljøet i bygda eller tettstedet. Lærerkollegiet utgjorde et team som ville takke lokalmiljøet med å bidra med en ekstra innsats til bygdelivet. Som rektor tok skolen nesten all tid. Allikevel var det alltid garden som var utgangspunktet. Han fulgte også opp med ulike verv og plikter som hørte til det et samfunns-menneske må ta på seg. I lærerkollegiet ble det lagt vekt på å ta godt vare på de yngste lærerne. Til skolen søkte ungdom fra et stort område og det ble et miljø med ambisiøse elever. Av stor betydning var også at skolen hadde foreldrene med på laget.

Ordkunst og kvardagsdiktning

Ordkunst og kvardagsdiktning. Artikkel i Utkanten midt i verda, Ola Jonsmoen, 1988

Ved Holmen videregående skole var det kunnskapsformidling som sto i høysetet. Men skolen skulle også være noe mer. I 1978 gav Ola Jonsmoen ut tekstsamlingen «Fantasi og fakta» i samarbeid med Atle Røhne. Tekstsamlingen var til bruk for norskundervisningen i videregående. I forordet til boka heter det at tekstsamlingen har til formål å hjelpe elevene til «... å se sammenheng mellom diktning og debatt, mellom samfunnsengasjement og hverdagsliv, og mellom luftig fantasi og nøkternt resonnement.» Skolen skulle være et sted elevene møtte livets mangfold. Det ble arbeidet aktivt for å trekke lokal-miljøets næringsliv og kulturliv mer aktivt inn i læresituasjonen og skolen fikk eget tilbud for musikk og dans. Skolen skulle gjenspeile vår tids opplevelse av vår virkelighet.

Det ble lagt vekt på at norsktimene fikk et innhold elevene kunne kjenne seg igjen i og at diktningen er en del av hverdagen

og ikke noe livsfjernt. Målet var at elevene skulle bli glade i å lese. De skulle bli kjent med den viktige litteraturen og de viktige ideene. Ettertanke og ordskifte er viktig i et levende samfunn, og elevene skulle lære seg å stille spørsmål. I sin tid som rektor, var Ola også med i litterært råd i forfatterforeningen. Han fikk sendt bøker til gjennomlesing og han fikk elevene til å komme med temaer. Forfatteren Gert Nygårdshaug

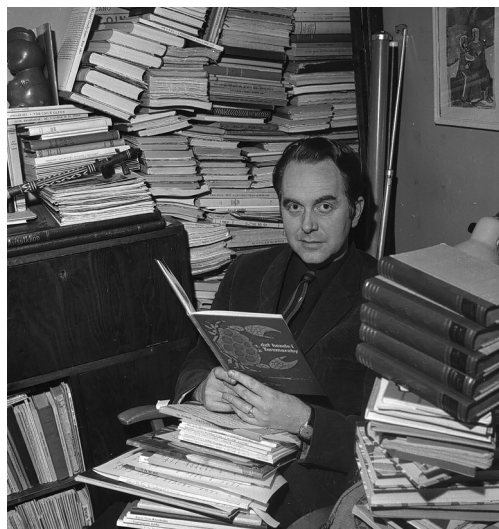

Foto: Per Magne Grue / MINØ.104096

haug vokste opp på Tynset og gikk på Tynset Gymnas. I et intervju i Dagsavisen forteller han om en oppvekst der det kun var Bibelen og Snorre av litteratur hjemme. På gymnaset hadde han Jonsmoen som norsklærer. «En dag dundra han inn i klasserommet og viftet med en diktsamling», minnes han. Jonsmoen spurte hvem som ville ha med seg denne hjem. Gert Nygårdshaug rakte opp handa og fikk med seg diktsamlinga hjem. «Hadde jeg ikke rett opp hånda den dagen, er det ikke sikkert jeg hadde skrevet dette i dag, eller vært forfatter overhode» sier han.

Akkurat som det hadde foregått en utvikling i det praktiske liv på bygdene, hadde utviklingen også avspeilet seg i livsytringene. Disse signalene må fanges opp og nåtidens livsytringer i bygdesamfunnet trekkes fram, sier Ola Jonsmoen. «Det eg skriver har tilknytning til livet eg lever og de verdier eg ønsker å bevare», sier han. Han benytter nynorsk, da språktonen i dialekten ligger mye tettere opp til nynorsken enn bokmålet. Gjennom sine kåserier og sin diktning har han formidlet livstanker og refleksjoner som så mange av oss kjenner oss igjen i. En må selv gjøre en innsats for å poengtere verdier ved det å bo slik til som vi gjør.

Ola mener det er mye spennende omkring oss og ting vi har til gode. Videre at utkanten er en spennende posisjon; En kan alltid spør seg hva som er utafor. Han undres litt over hvorfor de interessante folka som er glade i distriktet, ikke flytter hit. Blir det for nært ditt eget miljø eller er det for å komme unna? Han reflekterer også over massemedienes presentasjon av samtidens uro. Tror massemediene dette er givende? spør han. Trigger eller avslører journalistikken? Han vil vise at bygdelivet er noe mer enn jakt og fiske.

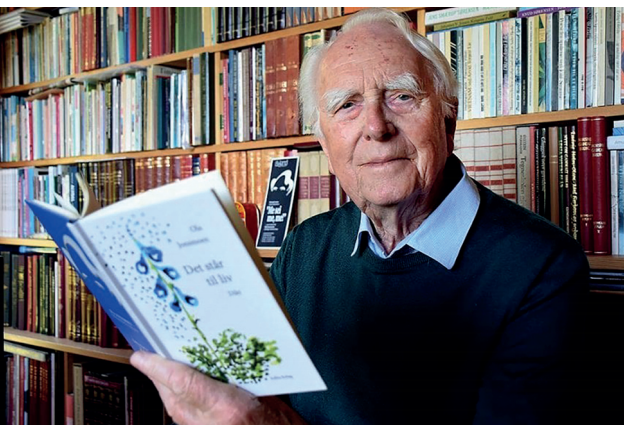

Foto: Klara Skovro Thoresen, Alvådal midt i væla

Alle dei ordlause

Artikkel i Utkanten midt i verda,

Ola Jonsmoen, 1988

Kårboligen til Unni-Lise og Ola i Sivildalen ligger ved veien som Arne Garborg i sin tid vandret mellom Kolbotn og Auma stasjon. Arne Garborg betydde mye for Nord-Østerdalen, mener Ola. Garborg satte søkelys på at her bodde det folk, og dette folket mente han at han var i stand til å få til å våkne. Alle roller og personlighetstyper trengs. Ikke bare de oppfinnsomme og innovative. Det trengs også de bevarende og reproduktive til å ta vare på det som er skapt. Ola er opptatt av museenes oppgave i å sørge for at det vanlige livet ikke blir underkommunisert. Museenes formidling av den lokale og nære historien er også et grunnlag for å forstå universelle ting.

Ola Jonsmoen er opptatt av at vi skal gi et sannferdig bilde av historia. Det kan være krevende å forstå at det er slik det er. Han vil vise oss mulighetene litteratur og dikt gir til å finne fram verdier. «Å tåle sitt liv» er tittelen på en av hans diktsamlinger. Ola har benyttet museets rom som ramme for flere av sine dikt. Han reflekterer rundt hvor sannferdig bilde vi greier å formidle om fortidens følelsesliv. Museet har en rolle i å skape debatt. Beherskelsen av seg selv står sterkt for Nord-Østerdøler. Vi sier lite og viser lite følelser. Og den ordløse væremåten kan føre til et tap av overføring av verdier fra hverdagslivet slik det var. Gjennom sine kåserier og sin diktning setter han ord på tause verdier.

Etter gode samtaler med Ola Jonsmoen og tid for både gjensyn og nye bekjenskap i hans rike forfatterskap står en igjen med mange tanker. Tanker om museenes muligheter og utfordringer om formidlingen av livet til de tause nord-østerdølene.